

અંગત-બિનંગત (1998)

ડૉ. ધીરુભાઈ ઠાકરના સાત અંગત અને દસ બિનંગત એમ કુલ 17 નિબંધો ધરાવતા 'અંગત-બિનંગત' નિબંધસંગ્રહમાં તેમના બહુશ્રુત વ્યક્તિત્વનો પરિચય મળે છે. હાડે શિક્ષક, વિવેચક, સમીક્ષક એવા ધીરુભાઈના અનુભવોનું ભાથું આ નિબંધોમાં મળે છે. આમાં વિષયોનું વૈવિધ્ય ધ્યાન ખેંચે છે. બાળપણનાં સંસ્મરણો, વિદ્વાનોના વ્યક્તિત્વની અભૂતપૂર્વ છબિ, સ્વતંત્રતાની લડતમાં સક્રિય કામગીરી કરનારા તથા વૃદ્ધત્વને માણવાની વાત જેવો વિષયભાવ આ સંગ્રહમાં જોવા મળે છે. પોતાના જીવનમાં બનેલી ઘટનાઓનું આલેખન પણ સહજતાથી કર્યું છે. ક્યાંક ભૂલ વિશેની તેમણે કોમળકથા કહી છે, તો ક્યાંક વૃદ્ધત્વની વિશેષતાઓ દર્શાવી છે. ફૂલ આવે તો ફોરમ શા માટે રહી જાય? ફોરમને લેખક અંતસ્તત્વના રમણીય નિષ્કર્ષ તરીકે ઓળખાવે છે.

'થોડું અંગત, થોડું બિનંગત' નિબંધમાં તેમણે રણજિતરામ સુવર્ણચંદ્રક વખતે આપેલું વક્તવ્ય છે. પોતાની વિદ્યાયાત્રાનો પ્રારંભ કઈ રીતે થયો તેની કેફિયત રજૂ કરી છે. વિશેષ કરીને અધ્યાપનની સાથે સાથે તેમણે જે સાહિત્યસર્જન કર્યું છે, તેમાં સૌથી મોટા ગુજરાતી પ્રકલ્પ 'વિશ્વકોશ'ની વાત કેન્દ્રસ્થ છે. આ સંગ્રહનું સૌથી ઉત્તમ પ્રકરણ 'વૃદ્ધત્વ માણું છું' તે છે. વ્યક્તિને જ્યારે જીવનમાં અંતિમ તબક્કામાં ખાલીપો અને એકાંત કોરી ખાતું હોય ત્યારે તેને માટે એનો ભૂતકાળ જ એકપાત્ર સહારો હોય છે. આ નિબંધમાં બાળપણની સ્મૃતિઓ, એમના જન્મસ્થળ કોડીનારનાં સ્મરણો સુંદર રીતે ગૂંથ્યાં છે. વૃદ્ધત્વની વિશેષતા વિશેનો તેમનો ખ્યાલ કેટલો સ્પષ્ટ છે તે તેમનાં જ શબ્દોમાં જોઈએ: 'સ્મરણમાં પણ રસ રહેલો છે. પણ સ્મરણના રસનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ અને આસ્વાદ તો વૃદ્ધાવસ્થાએ જ કરાવ્યો. હળવા, ગંભીર, ખાટામીઠા, સારામાઠા એમ બધા પ્રકારના પ્રસંગો સ્મરણના રસમાં ઓગળીને શુદ્ધ આનંદનો અનુભવ કરાવે છે.'

ધીરુભાઈની કારકિર્દીની શરૂઆતમાં ગુજરાત કોલેજે મહત્વનો ભાગ ભજવેલો. જોકે ગુજરાત કોલેજ માટે તેમને વિશેષ આદર, લગાવ છે. 'અહો કષ્ટ વિદ્યા'માં તેમની સાથેના સહઅધ્યાપકોને યાદ કર્યાં છે. નાટ્યપ્રિય ધીરુભાઈએ ભજવેલા અભિનય વખતે તેમની સાથે નાટકમાં કામ કરતા મિત્રોને આલેખ્યા છે. અમદાવાદનો રસપ્રદ ઇતિહાસ પણ તેમણે વર્ણવ્યો છે. દેશ માટે લડી લેવાની તેમની ઉત્કંઠાનું પ્રત્યક્ષ આલેખન 'બેતાળીસનાં સ્મરણો' પ્રકરણમાં કર્યું છે. તે વખતે જે ચળવળ ચાલતી હતી તેનું નિરૂપણ તેમની અદ્ભુત કલમે થયું છે. વાચક

પોતે પણ બેતાળીસની ક્રાંતિનો ભાગીદાર હોય તેમ લાગે. ટૂંકમાં સ્વતંત્રતાની લડત માટેનો તેમનો ઉગ્ર જુસ્સો આ પ્રકરણ વાંચવાથી માલૂમ પડે છે.

પુસ્તકપ્રેમી ધીરુભાઈનો પરિચય ‘રસભીનો સંબંધ’માં થાય છે. બાળપણમાં તેમણે વાંચેલા પુસ્તકોનું પણ સ્મરણ કરાવે છે. આ નિબંધલેખકની વાચનભૂખનો એક આગવો અંદાજ પ્રગટ કરે છે. ગુરુ-શિષ્યના સંબંધની વાત પણ કહી છે. ધીરુભાઈ મોડાસાની કોલેજમાં આચાર્ય હતા ત્યારે તેમની પાસે અભ્યાસ કરતો એક વિદ્યાર્થી પરદેશમાં રહેતો હતો. તેઓ જ્યારે પરદેશમાં ફરવા ગયા ત્યાં તેમના આ વિદ્યાર્થીનો ફોન આવ્યો અને ભૂતકાળનાં સ્મરણોમાં ખોવાઈ ગયા. ઘણાં વર્ષો પછી ગુરુ-શિષ્યના લાગણીના સંબંધોનો ભેટો થયો. એટલે જ તેઓ લખે છે: ‘અતીત સાથે આટલી રોમાંચક રીતે જોડી આપતો આવો સુખદ અકસ્માત તો કદાચ શિક્ષકના જ જીવનમાં જોવા મળે.’ ગુરુ અને શિષ્યના લાગણીના સંબંધને રજૂ કરતો આ નિબંધ ઉત્તમ પ્રકારનો છે. આ સંગ્રહમાં પં. સુખલાલજી, મુનિ જિનવિજયજી, રસિકલાલ પરીખ, વિષ્ણુપ્રસાદ ત્રિવેદી, બચુભાઈ રાવત, રમણીક અરાલવાળા, વજુભાઈ દવે વગેરે વિશેનાં સ્મરણો આલેખ્યાં છે. છેલ્લાં બે પ્રકરણો પૈકી એકમાં ધીરુભાઈએ શ્રેણિકભાઈની મુલાકાત લીધી તેની પ્રશ્નોત્તરી છે. છેલ્લા પ્રકરણમાં ચંદ્રકાન્ત શેઠે ધીરુભાઈ ઠાકર સાથે કરેલી પ્રશ્નોત્તરી છે. એ પ્રશ્નોત્તરીમાંથી ‘વિશ્વકોશ’ના મુખ્ય સંપાદક ધીરુભાઈની વિશ્વકોશપ્રવૃત્તિ વિશેની છણાવટ કરી છે.

સમગ્ર પુસ્તકનું અવલોકન કરતાં ડૉ. નલિની હ. દેસાઈને એમ લાગે છે કે: ‘તેમાં સંસ્મરણોનું આલેખન વિશેષ થયું છે. થોડાંક પ્રકરણોને બાદ કરતાં તે સ્મરણકથા બની જાય તે પ્રકારનું પુસ્તક છે.’ આમ અંગત-બિનંગત નિબંધોનું સ્વરૂપ સ્મરણોની દુનિયામાં લઈ જાય તેવું છે.

*****

ડૉ. મીના કાન્તિલાલ સોલંકી

અમદાવાદ - ૩૮૦૦૨૬